

DERLEME / REVIEW

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliğinin Tarihsel Süreçteki Gelişimi

Development of Pediatric Nursing in the Historical Process

Hatice BAL YILMAZ¹, Hatice UZŞEN¹, Mustafa BELLİ¹¹Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, İzmir.

Geliş tarihi/Received: 20.07.2020

Kabul tarihi/Accepted: 21.11.2020

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:

Hatice UZŞEN, Arş. Gör.

Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Çocuk Sağlığı

ve Hastalıkları Hemşireliği, Bornova-İzmir

E-posta: hatice_uzsen35@hotmail.com

ORCID: 0000-0001-9873-5088

Hatice BAL YILMAZ, Prof. Dr.

ORCID: 0000-0001-8015-6379

Mustafa BELLİ, Arş. Gör.

ORCID: 0000-0003-3866-3697

Öz

Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliğinin mesleki olarak gelişmesi geçmişten günümüze çocuğa verilen değerin değişmesiyle bugünkü halini almıştır. Tarih öncesi dönemde çocuk bakımı ve hastalıklarının tedavisi din ve büyüünün etkisi altında kalmıştır. İlk çağ uygarlıklarında çocuğa verilen değer cinsiyete göre değişiklik göstermiştir. Orta çağda salgınlar, savaşlar ve yoksulluk nedeniyle kötü yaşam koşulları çocuk sağlığını ve bakımını olumsuz etkilemiştir. Rönesans döneminde hümanizmin etkisiyle insana ve çocuğa verilen değerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Matbaanın icadıyla pediatri alanında ilk kitaplar yazılmış, çocuk ölümlerinin azaltılmasına yönelik maddeler ilk defa yasalara eklenmiştir. Çocuk hastanelerinin kurulması, çocuğa bakım veren kişilerin eğitimi olması ihtiyacı çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin gelişmesine olanak sağlamıştır. Türkiye’de hemşirelik mesleği profesyonel olarak ilk kez Dr. Besim Ömer Paşa’nın açtığı ‘gönüllü hemşirelik’ kursları ile başlamıştır. Çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması, çocuklara özel hastanelerin kurulması ve çocuklara çocuk hemşirelerinin bakım vermesi ile bugünkü modern ‘Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği’ oluşmuştur.

Anahtar Kelimeler: Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği, tarih, çocuk bakımı.

Abstract

Pediatric Nursing has developed in parallel with the change in the value given to the child from the past to the present. Magic and religion played a large part in child care and treatment of diseases in prehistoric society. In early age civilizations, the value given to children varied according to gender. In the middle ages, poor living conditions such as epidemics, wars and poverty affected negatively child health and care. With the prominence of humanism in the Renaissance, positive developments in the value given to human beings. The establishment of children’s hospitals and the need for child care providers to be educated has enabled the development of pediatric nursing. Nursing profession in Turkey for the first time as a professional started with ‘voluntary nursing’ courses opened by Dr. Besim Ömer Pasha. With the understanding that children have different needs than adults, the opening of children’s hospitals, today’s modern ‘Pediatric Nursing’ has been formed.

Keywords: Pediatric nursing, history, childcare.

1. Giriş

Sağlık hizmetlerinin sunumunda önemli bir rol üstlenen hemşirelik disiplini, yıllar içinde bilimsel, kuramsal ve teknolojik olarak gelişerek “Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği” alanında özelleşmiştir. Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin mesleki kimlik kazanması çocuğa verilen değer, yüklenen anlamın ve rollerin geçmişten günümüze değişmesiyle olmuştur.

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin gelişimi ilk çağlara dayanmakla birlikte tarihin ilk dönemlerinde “Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği” olarak isimlendirilmemiştir. Tarihin farklı dönemlerinde çocuğa verilen değer, yüklenen anlam ve roller farklılık göstermektedir. Bu farklılık aynı toplumun farklı kesimlerinde de değişiklik göstermiştir (1). Çocuklara verilen değer, yüklenen anlam ve roller değiştiğinde çocuklara verilen bakım da zamanla değişmiş ve gelişmiştir (2). Çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçlarının olduğunun anlaşılması, çocuklara özel hastanelerin

kurulması ve genel hemşirelik eğitiminin branşlara ayrılmasıyla zaman içinde gelişerek bugünkü modern “Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği” hemşirelik bilimi içindeki yerini almıştır.

Bu literatür derlemesinin amacı, Türkiye’de çocuğa sağlanan bakımın ve bu bakımın sağlanmasından sorumlu çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin profesyonel bir meslek olma sürecini geçmişten günümüze incelemektir.

1.1. Tarih Öncesi Dönemde Çocuk Bakımı

Tarih öncesi dönemde yaşayan toplumlar hakkında çok az şey bilinmektedir. Bu toplumlarda çocuk bakımı ve hastalıklarının tedavisi din ve büyüünün etkisi altında kalmıştır (3). Tarih öncesi dönemde toplumlar göçebe hayat yaşadıklarından, güvenliklerini sağlamak ve yiyeceklerini temin edebilmek için zorlu yaşam koşullarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Çocukların bu zorlu yaşam koşullarına (göçebe hayat koşulları, yiyecek bulmak

için avlanmak zorunda kalmaları, mevsimsel zorluklar, geleneksel tedavi yöntemleri vb.) uyum sağlaması gerekmiştir, hatta çocuk bakımının yetersiz olduğu bu dönemlerde zorlu yaşam koşullarına uyum sağlayamayan zayıf, hasta ya da engelli doğan çocukların tanrı tarafından toplumu cezalandırmak için gönderildiğine inanılarak öldürüldüğünden dahi bahsedilmektedir (4).

1.1.1. İlk Çağ'da Çocuk Bakımı

İlk çağda insanların yerleşik hayata geçerek çocuğun toplumsal önemi ve kendisine yüklenen roller kademeli olarak değişmiştir. Mısır papirüslerinde annenin sağlıklı bir doğum yapmasının ve hem annenin hem de bebeğinin yaşatılmasının öneminden bahsedilmektedir (5, 6). Mısır'da bu döneme ait çocuğunu emziren anne heykelleri yapılmıştır. Bu heykellerin varlığı o dönemde anne sütüyle beslenmenin desteklendiği şeklinde yorumlanmaktadır (4, 7). Antik Yunan ve Roma uygarlıklarında, yasalar ailelere çocuklarını terk etme ve başka kişilere evlatlık verme hakkı vermiş böylece köleliğin gelişimine katkı sağlamıştır (8). Bu uygarlıklarda çocuğa verilen değer cinsiyete göre farklılık göstermektedir (9). İstemedikleri cinsiyette doğan çocukları öldürmek ya da terk etmek, tanrıya çocuk kurban etmek yaygın görülmüştür (10). Roma uygarlığında ilk kez çocuğun korunması 'sağlıklı çocuklar sağlıklı askerler' düşüncesiyle olmuştur (11).

İlk Çağ'da Hipokrat ve Cornelius Celsus çocuk sağlığına önemli katkılar sağlamışlardır. Hipokrat perinatal tıbbın kurucusu olarak görülmektedir. Eserlerinde çocuk hastalıklarına, nedenlerine ve ne yapılması gerektiğine yer vermiştir (12). Cornelius Celsus ise ilk kez çocukların tedavi ve ihtiyaçlarının yetişkinlerden farklı olduğunu belirtmiştir (13).

1.1.2. Orta Çağ'da Çocuk Bakımı

Orta çağ, salgınlar, savaşlar ve yoksulluk nedeniyle kötü yaşam koşullarının olduğu bir dönemdir. Bu dönemde çocukların çok fazla ihmal ve istismara uğradığı, ölüme terk edildikleri bildirilmektedir (14). Bebek ve çocuk ölümlerinin çok yüksek olduğu bu çağda altı yaşından küçük çocuklar aile üyesi olarak bile görülmemiştir (1, 8, 14). Orta çağda çocuğun korunması özellikle kilise tarafından sağlanmıştır. Anne karındaki fetüsün bir ruhu olduğuna inanılmış bu nedenle kürtaj yasaklanmıştır. Ayrıca yenidoğan bir bebeğin öldürülmesi kilise tarafından cezalandırılmış, çocukların satılması yasaklanmıştır (11).

Bu dönemin en önemli gelişmesi Avrupa'da 787 yılında ilk çocuk hastanesinin açılmasıdır (15). İtalya'da açılan bu hastanede hemşirelik hizmetlerini rahibeler ve gönüllüler yürütmüşlerdir, ancak ölüm ve enfeksiyon oranlarının yüksek olması sebebiyle çocuk hastanesi bir süre sonra kapatılmıştır (16, 17).

Bu dönemde çocuk sağlığına yönelik bir diğer önemli gelişme ise Zekeriyâ er-Râzî'nin çiçek ile kızamık hastalıklarının ayrımını yaparak çiçek hastalığını tanımlamış olmasıdır (18-20).

1.1.3. Rönesans ve Modern Çağ Başlangıcında Çocuk Bakımı

Rönesans döneminde hümanizmin ön plana çıkmasıyla insana ve çocuğa verilen değerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. St. Paul 1460'ta kimsesiz çocuklar için bakimevi

açmıştır. Yine aynı dönemde kiliseye bağlı olarak fakirlerin, hasta ve kimsesiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması için hemşirelik toplulukları oluşturulmuştur. Matbaanın icadı (1454) ve Latince'nin küresel bir dil olarak kabul edilmesi çocuk sağlığı alanındaki gelişmelere katkı sağlamıştır. Metlinger tarafından 1472 yılında ilk pediatri kitabı basılmıştır (11). Bu dönem yazarlarından Jean-Jacques Rousseau çocuğun hijyen gereksinimi, beslenmesi ve bakımı konularına 'Emile' adlı kitabında yer vermiştir. Jean Batiste Denis 1667'de 15 yaşındaki anemili bir erkek hastaya kuzudan alınan kanı başarıyla nakletmiştir (21, 22). Eucharius Rösslin'in 16. yüzyılda yazdığı ebeler ve kadınlara yönelik 'The Birth of Mankind' isimli kitabının Richard Jonas tarafından 1547 yılında İngilizceye çevrilmesiyle pediatri alanına özgü konular ilk defa İngiliz literatürüne girmiştir. Dili İngilizce olarak yazılan ilk pediatri kitabı ise Thomas Phaer'in 'The Boke of Chyldren'dir (1544) (11). Çocuk sağlığı ve hastalıklarındaki bu ilerlemelere rağmen yetersiz hijyen koşulları, savaşlar ve enfeksiyon pandemileri çocuk ölümlerinin çok yüksek oranda olmasına neden olmuştur. Çocuk ölümlerinin azaltılması için ilk adım 1547 yılında Paris Parlamentosunun yasalara terk edilen çocukların bakımına yönelik maddeler eklemesiyle gerçekleşmiştir (11).

Sanayi devriminin gerçekleşmesi ile toplumda yaşanan yoksulluk çocuk işçi kavramının oluşmasına neden olmuştur (4). Bu dönemde küçük çocuklar ucuz işçi olarak görülmüş ve her türlü işte kötü koşullar altında çalıştırılmışlardır. Bu durum birçok iş kazasının yaşanması ve ölümlerle sonuçlanmıştır (23, 24).

Dünya'da çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin gelişimi uzun bir sürecin ürünüdür. 1650-1880 yılları arasında hemşireler çocuk bakımında beslenme, hidrasyon ve hijyenin sürdürülmesinden sorumluyken I. Dünya Savaşı ve sonrasında çocukları kurtarma, bulaşıcı hastalıkların tedavisi ve önlenmesi eylemleri ön plana çıkmıştır.

1.2. Dünya'da Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliğinin Gelişimi

1.2.1. Modern Çağ ve Sonrasında Çocuk Bakımı

Modern çağda 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar çocuk fizyolojisi ve psikolojisinin yetişkinden farklı olduğu, çocuğa özgü bakım ve tedavinin çocuk sağlığını doğrudan etkilediği bilinmediğinden, çocuklar uzun yıllar boyunca yetişkinler gibi tedavi edilmişlerdir (22). Modern çağın başlamasıyla birlikte çocukların fizyolojik, duygusal, zihinsel ve sosyal gelişim özelliklerinin ayrıntılı tanımlanmasının gerektiği anlaşılmıştır. Bu doğrultuda çocukların bakım ve tedavi gereksinimlerinin de yetişkinlerden farklı olması gerektiği anlaşılmış ve 1802 yılında Paris ve 1851 yılında Londra'da ilk çocuk hastaneleri açılmıştır (25).

William Dewees, Charles Meigs ve John Forsyth Meigs gibi isimlerin 1825'te çocukların fiziksel ve tıbbi tedavisi hakkında, C. Michel Billard'ın 1828'de, Adolf Kussmaul'ın 1859'da yenidoğan üzerine yazdığı kitaplar pediatriğin gelişmesine olanak sağlamıştır (11, 26). 19. Yüzyılda pediatriğin kurucusu olarak nitelendirilen Dr. Job Lewis Smith ve Dr. Abraham Jacobi'nin pediatriğin gelişmesine çok önemli katkıları olmuştur. Dr. Job Lewis Smith yenidoğan mortalitesinin azaltılmasında emzirmenin ve hemşirelik bakımının önemini vurgulamıştır (11). 1830-1919 yılları arasında Amerika'da birçok çocuk hastanesinin

açılmasına ve Amerikan Pediatri Akademisinin kuruluşuna öncülük eden Dr. Arthur Jacobi çocuk hastalıkları, bu hastalıkların önlenmesi, ebeveyn eğitimi ve çocuk hakları gibi konularda çalışmalar yapmıştır (27). Dr. Thomas Rotch çocukların anatomik ve fizyolojik farklılıklarını anlayabilmek için büyüme ve gelişmenin takip edilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır (22). Dr. Joseph Warrington, hemşirelik ile ilgilenen kadınların bu işi yardım için değil bir meslek olarak yapmaları gerektiğini 1839 yılında yazdığı 'The Nurse's Guide Containing a Series of Instruction to Females who wish to Engage in the Important Business of Nursing Mother and Child in the Lying-In Chamber' adlı eserinde vurgulamıştır (28). Tüm bu gelişmeler aynı zamanda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin gelişim sürecinin hızlanmasına da olanak sağlamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1855 yılında, ilk çocuk hastanesi olan Philadelphia Çocuk Hastanesi'nin kuruluşu, çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir (29). Bu hastanenin amacı araştırmalar yapmak ve çocuklara özel bakım sağlayarak çocuk ölümlerini azaltmak olmuştur (30). 1880 yılında San Francisco Çocuk Hastanesi Eğitim okulunda hemşirelere çocuk bakımını öğretmek için ilk resmi sınıf açılmıştır. Bu dönemde hemşireler çocuğun beslenmesinin, hijyeninin ve sıvı dengesinin sürdürülmesinden sorumlu tutulmuştur.

Amerika'da 1886 yılında, hemşireler hekimin yönlendirmesi olmadan evde bakım yapmaya başlamışlardır (31). 1893 yılında Lilian Wald önderliğinde bağımsız hemşireler fakir çocukların eğitimini ve tıbbi-sosyal bakım hizmetlerini karşılayacak bakım evi açmışlardır (32). 1896 yılında Amerika ve Kanada'da Amerikan Hemşireler Birliği kurulmuştur (Mahnke, 2000). 19. Yüzyılın ortalarında ise annelerin hastanelerde çocuklarının yanında kalmasının gereksiz ve rahatsız edici olduğu düşünülmüş, ziyaretler yasaklanmıştır (33, 34). Bu dönemde anne yoksunluğunun çocuk üzerindeki olumsuz etkileri anlaşılamamıştır. 20. yüzyıl başlarında bebeklerin ve çocukların mortalite oranlarını azaltmak için yapay beslenmenin geliştirilmesi, süt depolarının oluşturulması, pastörize sütlerin kullanılması ve hükümetlerin düşük fiyatlarla ailelerin bu sütleri temin etmelerini sağlaması, hemşirelerin annelere beslenme, hijyen ve çocuk bakımı konularında bilgi vermek için ev ziyaretlerinde bulunması çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin gelişmesine katkı sağlamıştır (11, 25). Dünya'da 20. yüzyılın ikinci yarısında çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği, profesyonel organizasyonlar ve standartların gelişmesiyle ilerleme göstermiştir. 1917 yılında Amerika Hemşirelik Eğitimi standartlarını oluşturmuştur (35). Bu standartlar doğrultusunda çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği derslerine müfredat programında yer verilmiştir. 1917 yılında hemşirelik eğitimi müfredat programına çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği kapsamında anne ve bebek bakımı, çocuk beslenmesi, yapay beslenme ve süt depoları, çocuk hastalıkları, enfeksiyon hastalıkları, cerrahi durumlar ve okul hemşireliği gibi konular eklenmiştir (25). Amerika'da hemşireler çocuk sağlığının iyileştirilmesi ile ilgili hükümetlerin yerel programlarına katılmışlardır. Bu konudaki ilk hareket 1921 yılında anne çocuk sağlığının yükseltilmesi için hemşirelere ücret ödenmesi ile gerçekleşmiş ve birçok hemşirenin iş sahibi olmasına olanak sağlamıştır. 1937 yılında çeşitli raporlar ile mevcut eğitimin yeterli olmadığı belirtilerek var olan standartlar daha da geliştirilmiştir. Bu tarihten itibaren çocuk sağlığı

ve hastalıkları hemşireliği, hemşirelik disiplini altında yerini almıştır. Hemşirelik okulundan mezun olanlar çocuk hastalara da bakım verme yetkisine sahip olmuştur. 1965 yılında Lorreta Ford önderliğinde Colorado Üniversitesi'nde çocuk hemşireliğine yönelik çocuk sağlığının sürdürülmesi ve yaygın çocukluk çağı problemlerinin önlenmesi için ilk hemşirelik eğitim programı hazırlanmıştır (36).

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin mesleki güç kazanmasında önem arz eden özel dal derneklerinin kurulması, sertifika programlarının oluşturulması ve mesleki kitapların hazırlanması hız kazanmıştır. 1965 yılında "Association For The Care Of Children's Health", 1969'da 'the National Association of School Nurses', 1971'de 'Association of Child and Adolescent Psychiatric Nurses', 1973'te 'Association of Pediatric Oncology Nurses', 1984'de 'the National Association of Neonatal Nurses', 1990 yılında ise ilk defa 'Society of Pediatric Nurses' kurulmuştur. 1977'de Pediatri Hemşireliği Sertifika programı başlatılmıştır. The American Nurses Association ve The Society of Pediatric Nurses tarafından 1996 yılında 'The Statement on the Scope and Standards' adlı kitap basılmıştır (25, 35).

1.3. Türkiye'de Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliğinin Gelişimi

Ülkemizde çocuk sağlığı hizmetleri 1800'lü yılların sonuna kadar geleneksel bakım çerçevesinde yürütülmüş, hasta çocuğun tedavi ve bakımı ailenin ya da çevrenin iyileştirme konusunda bilgisi ve tecrübesi olan büyüklerine bırakılmıştır. Pediatrinin Osmanlı İmparatorluğu'nda gelişimi Dr. Şaban Şifai ve Dr. Besim Ömer Paşa ile olmuştur. Dr. Şaban Şifai 1701 yılında 'Tedbirül Mevlüt' adlı kitabında doğum ve çocuk sağlığı konularından bahsetmiştir (37, 38). Dr. Besim Ömer Paşa kadın ve doğum konusundaki uzmanlığını Avrupa'da eğitim alarak daha da geliştirmiş ve dönemin padişahlarını evlat sahibi yapmasıyla ün kazanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde ve genç Türkiye Cumhuriyeti döneminde Türk eğitim ve sağlık tarihine; doğum bilgisi, çocuk sağlığı ve hastalıkları, kadın hastalıkları gibi üç ayrı tıp dalına ayrıca ebe, hemşire ve hastabakıcılık eğitimine önemli katkılar sağlamıştır (39).

Türkiye tarihinin ilk çocuk hastanesi, Osmanlı döneminde 1899 yılında 'Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi' adıyla İstanbul'da kurulmuştur. Bugünkü adıyla Şişli Etfal Hastanesi, İstanbul'un en önemli tarihi hastanelerinden olup, Sultan II. Abdülhamid tarafından sekiz aylıkken difteri nedeniyle ölen kızı Hatice Sultan adına yaptırılmıştır. Hatice Sultan'ın ölümünün ardından, Sultan II. Abdülhamid derin bir üzüntü yaşamış ve duygularını "Benim çocuğum kurtulamadı. Kim bilir fakir fukaranın çocukları nasıl bakılıyor? Hiç olmazsa bir hastane yaptırılmalı da, benim gibi babaların kalbi yanmasın!" sözleri ile ifade etmiştir. Bu olayın ardından Sultan II. Abdülhamid'in emriyle Berlin'deki "Kaiser und Kaiserin Friedrich Kinderkrankenhaus" (İmparator ve İmparatoriçe Friedrich'in Çocuk Hastanesi) hastanesinin planları esas alınarak yapımına başlanan hastane 5 Haziran 1899 Pazartesi günü, 671 çocuğun sünnet edildiği bir düğünle hasta kabulüne başlamıştır. Hastanede görevlendirilen hekimlerin çoğunu Almanya, Paris, Viyana'da tıp eğitimi almış, ihtisas yapmış ya da Gülhane'de ihtisas yapmış hekimler oluşturmuştur. Buna rağmen bir süre sonra, hasta çocuklar için en iyi hastaneyi kurmak ya da en iyi hekimleri görevlendirmek yeterli olmamış, çocukların bakımı için, Almanya'dan işini çok iyi yapan hemşireler

getirtilmiştir. Tıp alanında pek çok yeniliğe öncülük eden bu hastanede ilk kez stetoskop kullanılmış, ilk röntgen ışınları ile kanser tedavisi gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin ilk çocuk sanatoryumu açılmıştır. Modern cihazlarla donatılmış fizik tedavi bölümüyle ayrı bir jimnastik bölümü yapılmıştır. Serum ve aşı üretimi için laboratuvar kurulmuş ve Bursa'dan atlar getirtilmiştir. Çocukların yiyecek içeceklerine özel önem gösterilerek, hazırlanan yiyecekler hastane kimya laboratuvarında tetkik ettirilmiştir. Çocuklara şifa olması için Karahisar'dan maden suyu getirtilmiş; taze süt içmeleri için hastane yakınına inek ahır yaptırmıştır. Hastane, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarında cephede yaralanan askerlerin tedavisinde önemli bir rol oynamıştır. Hastane 1922 yılında "Şişli Çocuk Hastanesi" adını almış ve Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının yönetiminde bir devlet hastanesi haline gelmiştir. Şişli Etfal Hastanesi, Şişli Hemşire ve Laborant Okulu (1946-1956), Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu (1961-1965) ve Ana-Çocuk Sağlığı İstanbul Merkezi (1962-1988) gibi kurumları bünyesinde bulundurmuş ve geliştirmiştir. 1933-1949 arasında İstanbul Tıp Fakültesi'nin ortopedi ve çocuk hastalıkları klinikleri burada hizmet vermiştir (16).

Kırım Savaşı sırasında (1854) Türk hükümeti tarafından Fransız hemşireler Fransız askerlerine bakmak üzere getirtilmişlerdir. Ayrıca Florence Nightingale başkanlığındaki İngiliz hemşireler de İngiliz askerlerine hizmet vermek üzere Selimiye Kışlası'na gelmişlerdir. Bu olaylar, Osmanlı devletinde hemşirelik için örnek teşkil etmektedir. Türkiye'deki hemşirelik eğitimi ile ilgili çalışmalar 1907'de Londra'da yapılan Kızılhaç Konferansı'na Osmanlı Delegatesi olarak katılan Dr. Besim Ömer (Akalin) Paşa'nın, Florence Nightingale ile tanışmasının ardından başlamıştır. Dr. Besim Ömer Paşa'nın hemşireliğin bir meslek olduğuna inanması, mesleğin gereklerini anlaması ile 1911'de İstanbul'un tanınmış ailelerine mensup hanımları, kendisinin yürüttüğü "Gönüllü Hasta Bakıcılık Kursu'na" çağırıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde pek çok kurstan sonra 1925'te Kızılay Hemşire Okulu ile hemşirelikte ilk formal eğitime geçilmiş; 1939 yılında Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı ilk Askeri Hemşire Okulu açılmıştır. 1946 ve sonrasında da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'na bağlı İstanbul Haydarpaşa Numune ve Şişli Çocuk Hastanesi bünyesinde hemşire okulları açılmıştır (40).

Ülkemizde kısa dönemli kurslarla başlayan hemşirelik eğitimi daha sonra ortaokul ve lise düzeyinden gelişerek 1955'de Ege Üniversitesi'nde, Hemşirelik Yüksek Okulunun açılması ile hemşirelikte yükseköğrenim düzeyine çıkmıştır. Bunu Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu (1961) ve İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu (1961) takip etmiştir. Yüksekokul lisans müfredatında önceleri "Ana-Çocuk Sağlığı" ve "Pediatri ve Çocuk Bakımı" adıyla başlayan teorik ve uygulamalı dersler 1962 yılından sonra "Çocuk Sağlığı Hemşireliği" adını almış, 1976 yılı sonrasında dersin adı "Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği" dersi olarak devam etmiştir (40).

Türkiye'de 25 Şubat 1954 yılında 6283 sayılı "Hemşirelik Kanununun" 1. Maddesinde hemşireliğin tanımı 'Madde 1 (RG: 2.3.1954/8647) - Ortaokulu bitirmiş olup 25 yaşından yukarı bulunmayan kadınlardan Hükümetçe açılmış veya tanınmış bir (Ebe-Laborant-Hemşire) okulunda 3 sene tahsil görüp Sağlık ve Sosyal Yardım Vekaletince teşkil olunan jüri huzurunda meslek imtihanı vererek aldığı diplomayı usulüne göre Sağlık ve Sosyal Yardım Vekaletine

tescil ettirenlerle 3. maddenin 2. fıkrasında yazılı olanlara (Hemşire) ünvanı verilir.' şeklinde tanımlanmıştır (41). Bu kanunun yürürlüğe girmesinden önce usulüne göre hemşirelik sınıfına alınmış olanlar sanatlarını yapmaya ve hemşire ünvanını kullanmaya devam etmişlerdir. Hemşirelik Yüksekokullarına 6 Mayıs 1976 tarihinde 1750 Sayılı Üniversiteler Yasası kapsamında akademik kadroların tahsis edilmesiyle sekiz alanda "Bilim Dalı" kurulması kararı alınmış, 10 Haziran 1976 tarihinde "Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Bilim Dalı" kurulmuştur. Ülkemizde 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) yasası kapsamında kurulan Sağlık Bilimleri Enstitüsü'nde Hemşirelik Lisansüstü Programları hazırlanarak yürütülmeye başlanmış; yüksek lisans programı ilk kez 1968'de Hacettepe Üniversitesi'nde, doktora programı da yine Hacettepe Üniversitesi'nde 1972'de başlamıştır (40).

Sağlık Bakanlığı'nın 19 Nisan 2011'de, 08.03.2010 tarihli 27515 sayılı Hemşirelik Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte ise; hemşirelerin çalıştıkları birim/servis/ünite/alanlara göre görev, yetki ve sorumlulukları tanımlanmıştır. Bu yönetmelik değişikliği ile çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği mesleğinin alt uzmanlık dallarından biri olmuştur (42). Bu alanda yüksek lisans ve doktora programlarının sayısı hızla artmaktadır.

Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin lisans ve lisansüstü eğitime başlamasında büyük katkıları olan ve ilk kez bu alanda eğitimlerini tamamlayan hemşirelik bilim insanlarımız Prof. Dr. Eren Kum ve Prof. Dr. Zeynep Konk'tur. Prof. Dr. Eren Kum Columbia Üniversitesi Teacher College'de 1957'de hemşirelikte lisans eğitimini, 1959'da da yüksek lisansını tamamlamıştır. 1963 yılında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Pediatri Anabilim Dalında, "Adölesanın sağlık alışkanlıkları ve hastalığına, hastaneye, doktora ve hemşireye ilişkin bilgi ve tutumlarının analizi" başlıklı tez çalışmasıyla doktora eğitimini tamamlamıştır. Prof. Dr. Eren Kum 1972 yılında doçent ve 1978 yılında da profesörlük unvanını alarak Türkiye'nin ilk hemşire profesörü olma ünvanını kazanmıştır. Prof. Dr. Zeynep Konk ise Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu'nda başlayan hemşirelik lisans eğitimini 1967'de tamamlamış, "Değişik yerleşim bölgelerinde annelerin bebek bakımı konusundaki bilgilerinin karşılaştırılması" konulu tez çalışması ile 1979 yılında doktorasını tamamlamış, 1989'da doçent ve 1993'te profesör ünvanını kazanmıştır.

Ulusal Tez Merkezi 2020 yılına ait verilerine göre, ülkemizde yapılan Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalında 378'i yüksek lisans, 130'u doktora olmak üzere toplam 518 tez kaydı bulunmaktadır. Bu tezlerin 458'i erişim iznine açıktır (Erişim tarihi: Ağustos, 2020). Günümüzde Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği alanında pek çok kitap yazılmış ve yazılmaya devam etmektedir. Türkiye'de Milli Pediatri Kongresi ile 2001 yılında ilk kez "1. Milli Pediatri Hemşireliği Kongresi" gerçekleştirilmiş olup 2019 yılında ise 18.si gerçekleştirilmiştir. Türkiye'de ilk kez tüm kurumlardan bağımsız olarak 2007 yılında "1. Ulusal Pediatri Hemşireliği Kongresi" düzenlenmiştir. Kongre ulusal düzeyde iki yılda bir düzenlenmeye devam etmiş; 2017 yılında "6. Ulusal 1. Uluslararası Pediatri Hemşireliği Kongresi" adı ile Antalya'da, 2019 yılında da "7. Ulusal 2. Uluslararası Pediatri Hemşireliği Kongresi" adı ile Çeşme'de uluslararası düzeyde gerçekleştirilmiştir

Ülkemizde çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşirelerinin mesleki olarak güçlenmesine yönelik çeşitli dernekler kurulmuştur. Bu dernekler çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği ve alt dallarının gelişmesi, dünya standartlarına ulaşması, bilgi ve deneyimlerin paylaşarak bakım ve tedavi standartlarının yükseltilmesini amaçlamaktadır. Pediatri Hemşireliği Derneği, 27 Ocak 1997 tarihinde İstanbul'da kurulan bu alandaki ilk organizasyondur. 01 Mayıs 1998 tarihinden itibaren derneğin adı Türkçeleştirilerek Çocuk Hemşireliği Derneği olarak değiştirilmiştir (43). Ardından 5 Mayıs 1998 tarihinde Çocuk Cerrahisi Hemşireliği Derneği, 4 Nisan 2005'de Neonatoloji Hemşireliği Derneği kurulmuştur (44, 45). Bu dernekler çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği kapsamında, hemşirelerin teorik bilgi düzeyinin artmasını ve uygulamaya yönelik psiko-motor becerilerinin gelişmesini sağlayan birçok kurs düzenlemektedir.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda sağlık sektöründeki teknolojik gelişim ve değişim çok hızlı olmakta, sağlık teknolojisini kullananların büyük çoğunluğunu hemşireler oluşturmaktadır. Günümüzde bilimsel ve teknolojik gelişmelere paralel olarak çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği büyük bir otonomi kazanmıştır. Bu doğrultuda çocuk hemşirelerinin bilinen mesleki rollerine ek olarak gelecekte tele hemşirelik, girişimci hemşirelik gibi yeni rollerin ekleneceği düşünülmektedir (46). Bu nedenle de çocuk hemşirelerinin teknolojik gelişimlere adaptasyonları ve bu teknolojiyi kullanabilmek için yeterli bilgi ve beceriye sahip olması çok önemlidir. Dünya Sağlık Örgütü hemşireler için eğitimdeki altın standartları yayımlamıştır. Bu standartlara göre elektronik öğrenme ve simülasyon temelli eğitim yöntemlerinin kullanılmasını önermektedir (47). Ülkemizde de hemşirelik eğitiminde giderek artan sayıda bilişim teknolojilerinin kullanımı (elektronik öğrenmeye ilişkin bilgisayar programları, simülasyon temelli eğitimler, web tabanlı eğitim vb.) yaygınlaşmaktadır. Ayrıca hemşirelerin dinamik kalmasını sağlayan mezuniyet sonrası eğitimler düzenlenmekte, hastanelerde çalışan hemşirelere hizmet içi eğitimler verilmekte, yenidoğan hemşireliği gibi özel dal hemşireliğine yönelik Sağlık Bakanlığı tarafından kurslar açılmaktadır.

2. Sonuç ve Öneriler

Geçmişten günümüze çocuğun toplumdaki yeri ve önemi hakkındaki farkındalığın artmasıyla çocuk sağlığının yükseltilmesi, hastalıkların önlenmesi ve tedavisi için gelişen pediatri bilim dalı bugün hala gelişimini sürdürmeye devam etmektedir. Bugün çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliği, kazanılan pek çok olumlu gelişmeye rağmen hemşire sayısının yetersizliği, aile merkezli ve travmatik bakımın tam olarak benimsenmemesi, maliyet düşürme politikaları, bireysel bakım modelinin benimsenmemesi gibi bazı sorunlarla karşı karşıyadır (25). Bu sorunların farkında olunarak verilen hizmet kalitesinin daha da iyileştirilmesi için çocuk hemşirelerinin çocuk sağlığının korunmuş ve tedavi edildiği alanlarda kadrolarının artırılarak, ücretlerinin iyileştirilmesi ve uzaktan eğitimlerin devamlılığının sağlanması önerilmektedir.

3. Alana Katkı

Bu literatür derlemesinde, geçmişten günümüze farklı zamanlarda çocuk bakımından Dünya' da ve Türkiye'de çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin profesyonel

bir meslek olmasına kadar olan tarihi süreç anlatılmıştır. Türkiye'de bu konuda ayrıntılı yazılan çok az yayın bulunmaktadır. Çocuk sağlığı ve hastalıkları hemşireliğinin tarihsel gelişim sürecinin bilinmesi yolun çok başında olan hemşirelik öğrencilerine, mesleğini profesyonel bir şekilde yapan hemşirelere ve akademisyenlere katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması

Bu makalede herhangi bir nakdi/aynı yardım alınmamıştır. Herhangi bir kişi ve/veya kurum ile ilgili çıkar çatışması yoktur.

Yazarlık Katkısı

Fikir/Kavram: HBL; **Tasarım:** HBL; **Denetleme:** HBL; **Kaynak ve Fon Sağlama:** HBL; **Malzemeler:** Yok; **Veri Toplama ve/veya İşleme:** HBL, HU, MB; **Analiz/Yorum:** HBL, HU, MB; **Literatür Taraması:** HU, MB; **Makale Yazımı:** HBL, HU, MB; **Eleştirel İnceleme:** HBL.

Kaynaklar

1. Sağlam M, Aral N. Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. Çocuk ve Medeniyet Dergisi. 2016;2(1):43-56.
2. Uğur SB. Geçmişten günümüze şekillenen çocukluk algısı ve çocuk yetiştirme pratikleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 2018;1(45):227-247.
3. Park K. Park Textbook of Preventive and Social Medicine (17. baskı). Jabalpur, India: Banarasi Das and Bhanot Publishers; 2002.
4. Marlow RD. Textbook of Pediatric Nursing. İçinde W.B. Saunders Company (4. Edition). Philadelphia: Saunders; 1973.
5. Khalil R, Moustafa AA, Moftah MZ, Karim AA. How knowledge of ancient Egyptian women can influence today's gender role: Does history matter in gender psychology? Frontiers in Psychology. 2017;7:1-7.
6. Piccione PA. Excursus III : The Status of Women in Ancient Egyptian Society. 1995. <https://www.polk.k12.ga.us/userfiles/644/Classes/3083/Secondary%20Source%20-%20Status%20of%20Women%20in%20Ancient%20Egypt.pdf>
7. Luecke PE. The History of Pediatrics at Baylor University Medical Center. Baylor University Medical Center Proceedings. 2004;17(1):56-60.
8. Erkut Z, Balcı S, Yıldız S. Tarihsel Süreç İçinde Çocuk. Çocuk ve Medeniyet. 2017;1:49-452.
9. Seitkasimova ZA. Status of women in ancient India. Open Journal Of Anthropological Studies. 2019;3(12):49-55.
10. Nasiroğlu S. Çocuk istismarında rehabilitasyon ve tedavi merkezleri Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar. 2014;6(1): 67.
11. Mahnke CB. The growth and development of a specialty: The history of pediatrics. Clinical Pediatrics. 2000;39(12):705-714.
12. Dunn PM. Hippocrates (460-c 356 BC) and the founding of perinatal medicine. Archives of Disease in Childhood. 1993;69(5):540-541.
13. Yurdakök M. Anadolu'da Çocuk Hekimliğinin 12.000 Yıllık Öyküsü. Yurdakök, M. (Ed.), Yurdakök Pediatri. Ankara: Güneş Tıp Kitabevleri; 2017.
14. Kroll J, Bachrach B. Child Care and Child Abuse in Early Medieval Europe. Journal of the American Academy of Child Psychiatry. 1986;25(4):562-568.
15. Euvino G. The Complete Idiot's Guide (R) to Italian History and Culture. United States: Pearson Professional Education; 2002.
16. Yıldırım N. Hastane Tarihimizde Bir Kutup Yıldızı Hamidiye Eftal Hastanesi. Turgut, S. (Ed.). İstanbul: AjansFa; 2010.

17. Şenol S. Tarih Boyunca Pediatri Hemşiresinin Rol ve İşlevleri. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Nurs-Special Topics*. 2018;4(1):1-7.
18. Kaadan AN. Al Razi's book on smallpox and measles. *Qatar Medical Journal*. 2000;9(2):5-8.
19. Amr SS, Tbakhi A. Arab and Muslim Physicians and Scholars. *Ann Saudi Med*. 2007;27(4):220-221.
20. Zarrintan S, Shahnaee A, Aslanabadi S. Rhazes (ad 865-925) and his early contributions to the field of pediatrics. *Child's Nervous System*. 2018;34(8):1435-1438.
21. Learoyd P. A Short History of Blood Transfusion. İçinde A Short History Of Blood Transfusion. *National Blood Service*; 2006.
22. Sheridan EA, Rucki QS. Care of children who are hospitalized. İçinde N. L. Potts & B. L. Mandelco (Ed.), *Pediatric Nursing: Caring for Children and Their Families* (3. Edition, ss. 507-555). United States: Delmar Cengage Learning; 2012.
23. Çavuşoğlu H. Çocuk Sağlığı Hemşireliği (11. Basım). Ankara: Sistem Ofset Basımevi; 2013.
24. Humphries J. Childhood and Child Labour in the British Industrial Revolution. United States: Cambridge University Press; 2010.
25. Taylor MK. Mapping the literature of pediatric nursing. *Journal of the Medical Library Association*. 2006;94(2):128.
26. Dunn PM. Charles-Michel Billard (1800-1832): pioneer of neonatal medicine. *Archives of disease in childhood*. 1990;65(7):711-712.
27. Connolly C. Growth and development of a specialty: the professionalization of child health care. *Pediatric Nursing*. 2005;31(3):211.
28. Penn Nursing. American Nursing: An Introduction to the Past • Nursing, History, and Health Care. 2020. <https://www.nursing.upenn.edu/nhnc/american-nursing-an-introduction-to-the-past/>, Erişim tarihi: 23.06.2020.
29. Barnsteiner JH, Walton MK. Milk depots, yarn trusses, and pediatric nurses. *Urologic nursing*. 2005;25(3):160.
30. Radbill XS. A history of children's hospitals. *AMA Am J Dis Child*. 1955;90(4):411-416.
31. Allender J, Rector C, Warner K. Community & public health nursing: Promoting the public's health. *Lippincott Williams & Wilkins*; 2013.
32. Wynbeek KA. Nursing and the privilege of prescription, 1893-2000. *Ohio State University Press Publications*. 2007;44(12).
33. Wood J. Bowlby's children: The forgotten revolution in Australian children's nursing. *Contemporary Nurse*. 2008;30(2):119-132.
34. Sundal H, Petersen KA, Boge J. Exclusion and inclusion of parents of hospitalized children in Norway in the period 1877-2017. *BMC Nursing*. 2019;18(1).
35. Finkelman A, Kenner C. Professional Nursing Concepts: Competencies for Quality Leadership. United States: Jones&Barret Learning; 2016.
36. Wilson K. The evolution of the role of nurses: The history of nurse practitioners in pediatric oncology. *Journal of Pediatric Oncology Nursing*. 2005;2(5):250-253.
37. Canip A. Şair ve tabip Şifâi Şaban Efendi. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 2010;53(3):244-250.
38. Acıduman A. Ayaşlı Şair ve Hekim Şa'bân Şifâi'nin Eseri Tedbirü'l-Mevlûd'da Makrosefali ve Hidrosefali Üzerine. *Türk Nöroşir Derg*. 2015;1(13):9-15.
39. Ulman YI. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde bir aydının portresi (1861 -1940) Dr. Besim Ömer Akalın. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*. 2005;11:435-464.
40. Topuksak B, Kublay G. Florence Nightingale 'den günümüze hemşirelik eğitiminde neler değişti? Avrupa ve Türkiye'de modern hemşirelik eğitimi. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi, Sempozyum Özel Sayısı*. 2010.
41. Sağlık Bakanlığı. (2009). Sağlık Bakanlığı Hemşirelik Yönetmeliği 1954. <https://www.saglik.gov.tr/TR,10378/tarihi25021954--sayisi6283--rg-tarihi02031954--rg-sayisi8647-hemşirelik-kanunu.html>, Erişim tarihi: 24.06.2020.
42. Sağlık Bakanlığı. (2011). Sağlık Bakanlığı Hemşirelik Yönetmeliği, 2011. <https://www.saglik.gov.tr/TR,10533/hemşirelik-yonetmeliği.html>, Erişim tarihi: 20.06.2020.
43. Çocuk Cerrahisi Hemşireliği Derneği. (2020). Çocuk Cerrahisi Hemşireleri Derneği Hakkında. <http://www.cchd.org.tr/hakkimizda>, Erişim tarihi: 29.06.2020.
44. Çocuk Hemşireleri Derneği. (2020). Çocuk Hemşireleri Derneği Hakkımızda. <http://www.cohemder.org.tr/pages/about/1/hakkimizda>, Erişim tarihi: 21.06.2020.
45. Neonatoloji Derneği. (2020). Neonatoloji Derneği Tarihçe. <http://neonatolojihemşireligi.org.tr/tarihce/>, Erişim tarihi: 29.06.2020.
46. Chuggani M, Kaushik A. Neonatal Nursing-Yesterday, Today and Tomorrow. *J Neonatal biol*. 2014; 3:144.
47. José CAM, Rui CNB, Verónica RD, Maria IDF, Ananda M. Simulation in nursing and midwifery education. *World Health Organization*; 2018. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0011/383807/snme-report-eng.pdf, Erişim tarihi: 21.06.2020.